

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ГРАЖДАНСКОПРАВНИ НАУКИ**

ПРЕСТАЦИЯТА

АВТОРЕФЕРАТ

**НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД
ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА НАУЧНАТА СТЕПЕН
„ДОКТОР НА НАУКИТЕ“**

**Научна област 3. Социални, стопански и правни науки
Професионално направление 3.6. право
Научна специалност Гражданско и семейно право**

ПРОФ. Д-Р ИВАН РУСЧЕВ РУСЧЕВ

**СОФИЯ
2016**

Трудът е допуснат до защита с Решение на Катедрата по Гражданскоправни науки от 12.09.2016 г., одобрено с Решение на Факултетния съвет на Юридическия факултет, СУ „Св. Климент Охридски“ (Протокол № 10 от 13.09.2016 г.). Научното жури, утвърдено на основание чл. 13, ал.1 ЗРАСРБ, чл. 40, ал.2 във връзка с чл. 30, ал.2 от Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и чл.80 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“ със заповед на Ректора на Софийския университет № РД-38- 558/15.09.2016 с оглед защитата на дисертационен труд за придобиване на научната степен „доктор на юридическите науки“ по професионално направление 3.6. Право, професионално направление (Гражданско и семейно право) от проф. д-р Иван Русчев Русчев, е в състав:

Вътрешни членове:

Проф. д.ю.н. Екатерина Илиева Матеева, СУ - Председател на журито – рецензент

Проф. д-р Огнян Стефанов Герджиков, СУ – становище

Доц. д-р Траян Константинов Конов, СУ – рецензент

Резервен член: доц. д-р Анета Методиева Антонова

Външни членове:

Проф. д.ю.н. Георги Стефанов Иванов, ВТУ – рецензент

Проф. д-р Венцислав Петров Стоянов, ПУ - становище

Проф. д-р Симеон Владимиров Тасев, ВСУ – становище

Доц. д-р Мирослав Митъев Димитров, УНСС – становище

Резервен член: доц. д-р Таня Панайотова Градинарова, РУ

Публичната защита ще се проведе на 2.12.2016 г. от 16 часа в ауд. 292, ет. IV, СУ „Св. Климент Охридски“, северно крило

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на темата и практическо значение на изследването

Дисертационният труд е посветен на **престацията**, която в понятийната система на облигационното право заема централно място. **От римското право**, където терминът “престация” е употребяван като сборна категория за всяко действие или бездействие – предмет на облигационната връзка, **до съвременните системи**, проблемите, касаещи съдържанието на дължимото – онова, което кредиторът може да претендира, респ. длъжникът следва да изпълни по начин, че да погаси дълга, в отделните му проявления, трайно занимават и правната доктрина, и съдебната практика. В този смисъл, дисертационният труд е насочен към решаване на значими научни и научно-приложни проблеми, като ведно с това се опитва да систематизира както водещите тези в класическата доктрина, така и разработването на тези проблеми от съвременните автори. Този опит, заедно с отчитане на по-новите разрешения в съдебната практика, съчетани с оригинални авторови тези, вече сам по себе си съставлява научният принос на труда.

Макар темата да е класическа и традиционно да присъства в учебните курсове по облигационно право, в коментарите на закона, а по отделни аспекти от нея да съществуват множество публикации в българската и в чуждестранната теория, трудът е **първото монографично изследване у нас, което я представя в пълнота**. В това се изразява и неговата научна новост. Доказателство за това е критичният преглед на излаганите в учебната литература класификации на видовете престации и предлаганата от автора нова и цялостна класификация, с извеждане на критериите за това (**Глава Втора, §1, III**), върху която впоследствие е изградена цялата работа.

2. Цели, предмет и задачи на изследването

Целта на дисертационния труд е да подложи на цялостен и систематичен теоретичен анализ различните видове престации – централно понятие в облигационното право, като оригинален, избран от автора подход да бъдат осмислени и много други, гранични с тази материя проблеми на целия отрасъл гражданско право. Неизбежно тази обширна и нехомогенна проблематика повдига въпроси и от други части на облигационното право, които налагат даване на адекватен отговор. Съдебната практика също изобилства с разрешения, понякога твърде противоречиви, по въпросите на предмета на облигацията. Цялостно изследване, както в българската, така и в достъпната на автора правна книжнина, липсва. Което прави задачата за обединяването, структурирането с оглед на изработени и предложени адекватни критерии за деление на видовете престации, респ. разглеждането им по единен модел, доста трудна. Това **предизвикателство** е поето в настоящия дисертационен труд.

Трудността се подсилва и от обстоятелството, че изследването на такава грамадна по обем проблематика налага познаване на много широк кръг правни съчинения, като се започне от първоизточниците на неделимите задължения в труда на Dumoulin (началото на XVII в.), премине се през класическите произведения на френската, немската, руската и италианската литература на XIX и XX век и се стигне до съвременните опити за частни кодификации при т.нар. soft law. Използваните литературни източници обхващат темпорално няколко века – от Savigny, Puhta, Dernburg, Baudry-Lacantinerie, през класиката на XX век, до модерните изследвания във връзка с Общата референтна рамка (DCFR). Изследването е проведено на базата на внушителна сравнителноправна справка, включваща основните европейски уредби, тези в Квебек и Луизиана, ГК на Руската федерация, новия Румънски ГК, разрешенията възприети във Френския ГК след радикалната реформа на Общата част на облигационното право от м. февруари 2016 г., Общата референтна рамка и Принципите на европейското договорно (PECL) и на Европейското договорно застрахователно право (PEICL).

3. Методи на научно изследване.

При написването на труда е използван широк набор от общонаучни и специални методи за провеждане на теоретични изследвания в областта на правната наука.

Водещи сред **общонаучните методи** са **критичният анализ и формално – логическият подход**, използвани на много места в изследването. С помощта на **историческия метод** са проследени възникването, развитието в различните етапи на отделните правни институти, съставляващи отделните видове престации, тяхното възприемане и уредба в законодателствата на държави от различните правни семейства (романското, германското и англо-американското), както и рецепцията на тези институти в българското следосвободенско право. На свой ред **диалектическият метод** е намерил приложение при разкриване на целите и задачите, които са призвани да намерят мястото в системата на правото, както на престацията като централно понятие в облигационното право, така и на отделните видове престации – в контекста на съответното правоотношение.

От **специалните научни методи** най-широко приложение са намерили **правно-догматичният** и **сравнително-правният** метод, чрез които са изяснени функционалните аналози на разглежданите в дисертацията институти в чуждестранните законодателства и е потърсен начинът, по който съществуващата у нас правна уредба се вписва в общия сравнителноправен контекст. Правно-догматичният метод е широко използван при анализа на отделните видове престации и при отграниченията им от сходни правни фигури.

В труда са приложени **редица способности за тълкуване на правото** като **езиковото, систематичното, телеологичното, разширителното и стеснителното тълкуване**. Използвани са и някои от способите за попълване на празнотите в гражданския закон като **аналогията на закона и аналогията на правото**, а също и **прилагането с аргумент за по-силното основание и с аргумент от противното**.

4. Обем и структура на дисертационния труд

Трудът обхваща **538 страници**, вкл. **библиографска справка**, обхващаща 184 цитирани в него заглавия, от които **50 са на английски, френски, немски, руски, италиански и гръцки език**. Структурата на дисертационния труд обхваща **увод, четири глави и заключение**, като в **увода** са изложени в синтезиран вид непосредствените задачи на изследването чрез очертаване на основните проблемни моменти, пречупени през централното ядро на облигацията – престацията. В **заключителната част** без да бъдат преповтаряни най-важните изводи, до които достига авторът, те са обобщени под формата на основните приносни моменти в труда.

В **структурно отношение**, при изграждане на дисертационния труд е избран **класически модел от четири глави, разделени на параграфи**, а те вътрешно – на **смысловни подразделения, обособени и графично под формата на римски точки**, в почти всеки от които раздели е направена **вътрешна диференциация на арабски точки и подточки**. В зависимост от спецификата на изследваната материя, тя достига до **йерархическо подразделяне на множество нива, отразени в подточки**. Най-характерен пример за това представлява частта, посветена на алтернативните задължения (**Глава Втора, § 2, II, 2.1.1.**), където нивата на разделение достигат и до шестстепенна йерархия, отчитаща тристепенен критерий за подразделяне, възприет в тази материя – причината за концентрацията, причината поради която някои от престациите са се оказали невъзможни, съчетани с критерия кому принадлежи изборът. Нетрадиционна е структурата, възприета в **Глава Втора, §3**, където, за да запази критерия на деление на престацията – според специфичния предмет, а и предвид значителния обем на изложението, авторът е възприел преди делението на параграфа на раздели, обозначени с римски цифри (както е подходил почти навсякъде), да го раздели на **два подпараграфа: 3-А** (посветен на престацията при *dare*) и **3-Б** (където са разработени подробно въпросите, свързани с паричните задължения и тези за лихва), към всеки от които във вътрешната структура също е приложил делението, характерно за останалите параграфи. Стремехът е бил не да се следва на всяка цена еднаквост на структурата, а да се отчитат в нея особеностите и обемът на проблемите, които отделните видове престации показват. Така възприетият модел на структура на труда се явява подходящ да отрази съдържателния и предметния обхват на отделните материи.

Стилът е присъщият на автора, разпознаваем от множеството му публикации, характерен с излагането на нееднозначни аргументи за и против дадена теза, полемичен, опитващ се да убеди читателя в основателността на застъпваните становища. Дори там, където той е възприемал излагани преди него тези, личи стремехът изводите им да бъдат подкрепени с нови, ненавеждани досега съображения.

II. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ОСНОВНОТО СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ВЪВЕДЕНИЕ

Под понятието **престация** следва да се разбира съдържанието на дължимото поведение, чрез което това задължение се изпълнява, което съдържание на поведението се описва било чрез резултата, който рязко се откроява като самостоятелна последица от длъжниковото поведение и към който резултат са насочени усилията на длъжника, и който създава ново състояние за кредитора (изразяващо се в различно от приложеното поведение, изменение в обективната действителност, съставляващо благоприятна за кредитора последица), било в самото постигане (извършване, обективиране) на поведение, отговарящо на съответните изисквания и критерии, независимо от резултата, който би настъпил като последица от това поведение. Това общо понятие за престацията и неговата практическа и теоретична значимост е отчасти резултат и от необходимостта да се вземе становище и по редица предварителни въпроси на облигационното отношение въобще, субективното право и правното задължение. **При тези основополагащи понятия в облигационното право, предметът на дълга (престацията), разгледан и в контекста на традиционните виждания за връзката субективно право – правно задължение, която се реализира в рамките на облигационното отношение, се явява изходен пункт и свързващо понятие.** В правната ни литература, и особено в основните учебни курсове по облигационно право, са предлагани различни класификации на видовете престации, всяка от които насочена повече към догматично и теоретично разделение (и по-обстойно разглеждане на отделни видове престации), отколкото към някаква практическа стойност, респективно без стремеж към пълна систематизация и изчерпателност, което е съществен недостатък.

Другият момент, който оправдава нуждата от изследване на видовете престации с усложнения, свързани с предмета на дълга, е възможността, по повод класифицирането на видовете задължения да се разгледат редица спорни въпроси с общотеоретично значение (като несъщинската солидарност), критика на съществуващи тези (а правната същност на задължението на надарения) или разглеждане на въпроси, които погрешно биват считани за изяснени (действието на неделимостта при задължение за издръжка и гледане, например). Подобно представяне на понятието за престацията въобще, което без съмнение е един обединяващ за облигационното отношение център, е подчинено на по-мощната идея да се създаде възможно най-пълна и последователна класификация и систематика на правните задължения и на престацията, като негов предмет.

ГЛАВА ПЪРВА

ОБЛИГАЦИОННОТО ПРАВООТНОШЕНИЕ. СУБЕКТИВНОТО ПРАВО И ПРАВНОТО ЗАДЪЛЖЕНИЕ

В Глава Първа, в която §1, § 2 и § 3 поетапно въвеждат към същината на разглежданата тема – престацията, са разгледани последователно, в обособени смислово и графично цялости **въпросите на облигационното правоотношение (§ 1), субективното право (§ 2) и правното задължение (§ 3)** като основополагащи понятия в облигационното право. При разглеждането им полемичният стил, синтезираността на изказа, използването на критико-аналитичния и историческия, както и на сравнително-правния метод при изясняване на основните понятия, са съчетани с изказаните автори виждания. Следвана е стройна систематика при излагане на очертаната тематика, което създава усещане за вътрешна свързаност и аргументативна подчиненост при излагане на материята, като са осъществени и преходи между различните смислови цялости.

В съдържателно отношение в § 1 на Глава Първа, след детайлни терминологични бележки и отграничения, е очертано **развитието на понятието за правоотношение в сравнително-правен и исторически аспект**, съпроводено с разсъждения и изказване на оригинални автори становища относно правната същност на правоотношението и неговите елементи. Използвани са и двата термина, известни на съвременната българска доктрина – *облигационно отношение и облигационно правоотношение*. Взето е становище по поддържаното в теорията разграничение *между правоотношението и правното отношение*, както и между *правоотношението и правната връзка* като форми за упражняване и съществуване на субективните права и правните задължения. Смеслова завършеност на частта придава изложението, посветено на *видове облигационни правоотношения*, която за пръв път се предлага в нашата правна книжнина.

В §2 на Глава Първа са разгледани **субективното право, правният интерес, конкуренцията на притезания, претенцията, притезанието и правото на иск**, като изложението е богато на информация и силно полемично. Тези понятия са представени като част от единната концепция на автора предметът на дълга (престацията) да бъде разгледан в контекста на традиционните виждания за връзката субективно право – правно задължение, която се реализира в рамките на облигационното отношение, явяващо се изходен пункт и свързващо ядро.

В рамките на този параграф са изложени различните **теории за същността на субективното право** и са представени спорните моменти при формулиране на понятието за него в смислово и в съдържателно отношение. Очертано е и **мястото на правния интерес в понятието за субективно право**, въз основа на което е изведено и единно понятие за правен интерес. По този начин е осъществен преходът към следващата смеслова цялост в рамките на Глава Първа. Изяснено е, че докато дължимата престация и вземането на кредитора е част от съдържанието на самото облигационно отношение, то **интересът на кредитора не е част от субективното**

право, респ. – от правоотношението, но мотивира самото възникване и развитие на облигационната връзка. След дадената дефиниция за правния интерес, направено въз основа на задълбочен преглед на съществуващите в правната наука виждания, са разгледани теоретичните **въпроси за имуществения характер на интереса и значението на вида на интереса за валидността на възникналата облигационна връзка**, като е обосновано разбирането на автора. Систематиката и вътрешна свързаност в тази част на изложението се допълва от направените изводи.

На следващо място (в **Глава Първа, § 2, III**) са разгледани въпросите за съотношението между **претенцията, притезанието и правото на иск**, подчинени на темата на дисертационния труд. За целта те са представени чрез последиците, които **претенцията като правомощие в състава на субективното право и притезанието като състояние** оказват върху предмета на насрещния дълг, а етапите от съществуването на субективното право са представени чрез съответните **етапи от съществуването на корелативното му правното задължение**. Принос за правната наука, вкл. за общата теория на правото, са изводите на автора при извеждане на разликите между претенцията, притезанието и правото на иск – твърде спорни в доктрината понятия. Приносен характер има и **тезата за конкуренцията на притезания (Глава Първа, § 2, IV)**.

Чрез една от очертаните характеристики на правния дълг – неговата санкционна гарантираност, е направена връзка с проблематиката на дълга и отговорността в контекста на обоснованото в теорията **право на “взискане”** – правото на кредитора да посегне (макар не сам, а със съдействието на публичната власт, върху имуществото на длъжника. Тази част е смислово обособена (**Глава Първа, § 3, I, 2**), като е изразено **становището на автора за правната същност на имуществената отговорност на длъжника** по смисъла на чл. 133 ЗЗД. Тезата е полемично разработена, систематизирана и защитена с множество аргументи, които съпътстват формирането на личното становище на автора.

Възприема се разбирането, че **в материалноправен смисъл отговорността не е подчинеността на длъжниковото имущество под взискването на кредитора**, т.к. **взискването представлява възможността на носителя на субективното материално право, снабден с надлежен изпълнителен титул, да се обърне органа на изпълнението с искане да наложи на длъжника по изпълнението определени принудителни мерки, засягайки по този начин имуществото му**. Тезата е аналитично обсъдена, в контекста на дискусия, в която са изложени аргументите, обусловили авторското становище. Обосновано е, че по същество се касае за **подчиненост на длъжниковото поведение пред разпорежданията на съдия-изпълнителя**, а не за някаква подчиненост на неговото имущество. Това е така, защото в отношенията кредитор – длъжник липсва подчиненост, дори някаква **“подчиненост на длъжниковото имущество спрямо притезанието на кредитора”**.

Изграждането на вътрешна последователност на труда е наложило след санкционната гарантираност на правата (респективно – гарантираност на изпълнението

на правния дълг), да бъдат разгледани задължения, при които подобна санкция липсва (т. II – *Естествени задължения* и т. III – *Морален и нравствен дълг*, обособени в рамките на § 3 от Глава Първа). Преимуществовно в тази част е използван историческият и аналитичният метод. Изведено е **самостоятелно понятие** и е направен опит да бъде изяснена **правната същност на категорията естествени задължения**, като в частност е разгледан въпросът **дали се касае до естествено право или до естествено задължение**. Проследени са вижданията в правната литература по този проблем, като се обосновава разбирането, че **естественото задължение възниква поначало като нормално („съвършено“) правно задължение, но вследствие изтичането на давностния срок (и позоваване на давност), неговата изискуемост се „погасява“**. Аргументирано и с приносен характер е становището, че **естествени са тези задължения, на които съответства насрещно корелативно субективно право (с изключение на случаите, в които срещу вземането успешно е упражнено възражение за давност, на които вземания следва да бъде отречено качеството субективно право), но чието изпълнение не може да бъде искано нито доброволно, нито принудително**. Като примери за задължения, чието изпълнение не може да се иска нито доброволно, нито принудително, са разгледани **и моралният и нравственият дълг**. Направен е опит за детайлно разграничаване на тези понятия, които обикновено или биват смесвани, или биват считани за тъждествени с естествените задължения. Вътрешното единство на тезите и логическата им завършеност се осигурява от формираните междинни изводи. Наместо заключение на тази смислова част, е представено становище по един *изцяло практически ориентиран проблем* – **правно или нравствено е задължението на надарения да дава издръжка на дарителя**.

С цел да защити виждането си *срещу широко възприетата в доктрината традиционна теза – за единството (насрещността) на правата и задълженията в правоотношението и за него, като единствена форма за съществуването и реализирането им* (и доколкото в предшестващите раздели се разглеждат междинни (несъвършени) форми на съществуване на несрещните субективни права и задължения), логично в следващите смислови цялости са представени **концепции относно видове субективни права, на които не противостои корелативно задължение, както и на задължения, на които не противостоят права**. Така в **последната смислово обособена част (Глава Първа, § 3, IV)** е разгледана почти неизследваната в българската доктрина категория на **несъщинските задължения** (известни повече с немското си наименование **Obliegenheiten**). Те са дефинирани като **задължения в интерес на задълженото лице, чието изпълнение не може да бъде искано нито доброволно, нито принудително**. Представени са възможните *источници на тези несъщински задължения*, като и съществуващите *виждания за тяхната правна същност*. Направен е опит за формиране на **систематични критерии при очертаване на техните общи правни специфики**, като се стига до **извода, че не става дума за единна, хомогенна група от правни задължения**. Направени са необходимите терминологични бележки и **отграничения от сходни явления**, които погрешно биват смесвани и на които се приписва качеството несъщински задължения.

Проучена е богата чуждестранна литература по този въпрос и са представени **различните виждания относно правната същност на несъщинските задължения и техните особености, с оглед на правните им последици**. Доколкото обаче те нямат пряка приложимост по отношение на съществуващата правна уредба у нас, е направен опит да се **очертаят особеностите на тази фигура през призмата на българското законодателство**. Освен богатата информативност на изложението в тази му част, то се допълва от подбрания алгоритъм за изследване на този вид задължения. Като приносен момент при излагането на проблемите може да се отчете това, че чисто теоретично-познавателният подход при представяне материята на несъщинските задължения, е съчетан с изследване на тяхната практическа значимост: чрез представяне на **забавата на кредитора и задълженията на поръчващия да приеме работата и да я прегледа за недостатъци по чл. 264, ал. 1 ЗЗД, преосмислени чрез концепцията за несъщинските задължения**.

ГЛАВА ВТОРА ПРЕСТАЦИЯТА – ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ. ВИДОВЕ ПРЕСТАЦИИ С ОГЛЕД СПЕЦИФИКАТА НА ПРЕДМЕТА, ОБЕКТА И НАЧИНА НА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ЗАДЪЛЖЕНИЕТО

След разглеждане на общите въпроси на правоотношението, субективното право и правния дълг, в **Глава Втора** е представено **авторовото виждане** за теоретичното осмисляне на съществуващия за темата на дисертацията въпрос за **престацията като предмет на дълга**. В структурно отношение изложението е разделено на **три поголеми смислово обособени цялости, оформени като параграфи, като последният § 3 е разделен на два самостоятелни под-параграфа**, с цел постигане на по-добра и подходяща систематика при излагане на една твърде нехомогенна в тематично отношение материя, каквато са отделните видове престации. След логическото и *системно излагане на съществуващите тези в доктрината и очертаване на основните спорни въпроси*, касаещи престацията като предмет на дълга, е изведено **авторовото виждане за понятието за престация**, в което може да се види принос в научно отношение. Аргументира се виждането, че **предмет на задължението (престацията)**, а оттам – и на облигационното отношение, е не друго, а **съдържанието на дължимото поведение, което се описва било чрез резултата, открояващ се като самостоятелна последица от длъжниковото поведение, към който резултат са насочени усилията на длъжника, и който създава ново състояние за кредитора (защото се изразява в различно от приложеното поведение изменение в обективната действителност, съставляващо благоприятна за кредитора последица), било в самото поведение, отговарящо на съответните изисквания и критерии, независимо от резултата, който би настъпил като последица от него (Глава Втора, §1, I)**.

Пълнотата на изложението в тази му част се постига и чрез поставянето на значими в своята конкретика въпроси като този за *начина на определяне съдържанието на дължимата престация при договорните облигации, при извъндоговорните източници на облигационни отношения* (Глава Втора, §1, II). С

приносен характер е финалната част на този §1 (III) в която са изследвани съществуващите в литературата класификационни деления на видовете престации, направена е критика на недостатъчността и липсата на систематизация, и е изложена предлаганата от автора класификация.

Следващият §2 на Глава Втора съдържа детайлно изследване върху различни видове престации. Следвайки изведените по-горе класификационни критерии, авторът разграничава *престациите с оглед на действията, необходими за изпълнение на задълженията и видовете престации с оглед начина на изпълнение*. Детайлно са представени проблемите, които поставят *личните и предметните престации, заместимите и незаместими престации, видовете престации с оглед на местоизпълнението, престациите с еднократно и трайно изпълнение* (като специално внимание е обърнато на множеството проблеми, свързани с *периодичните престации*). Особено внимание е отделено на *престациите, нуждаещи се от последваща индивидуализация* (Глава Втора, §2, II, 2), като тук се изясняват правната същност, спецификите и последиците при *индивидуално и родово определени престации*, и при *престации с право на избор (алтернативни) и факултативни*.

На следващо място, във възприетата система са разгледани и *видовете престации с оглед спецификата на предмета*, които, поради обема на изложението и спецификата на разглежданата тематика, са обособени в **самостоятелен §3 на Глава Втора**. В структурно отношение, този параграф се разделя на два големи **под-параграфа**. Първият е **под-параграф 3-А**, обхващащ *въпросите на задължението за прехвърляне на собственост (dare)*, където са изяснени въпроси със съществено за оборота теоретично и практическо значение – *источници на задълженията за прехвърляне на собственост, особености на изпълнението на задължението за dare в сравнителноправен план и по българското законодателство, хипотези, в които вещнопрехвърлителният ефект не настъпва пряко по силата на договора уговорка между страните за отлагане на автоматичното вещно действие на облигационния договор (pactum reservati domini)*.

Паричните задължения (Глава Втора, § 3, под-параграф 3-Б) следват в системно отношение изложението за задължението за прехвърляне на собственост, като с оглед на последователност и за запазване на *логиката при представяне на отделните видове престации*, е подчертана *връзката между паричните задължения и задължението за dare*, въз основа изведения за тях **единен критерий – спецификата на предмета**. Въз основа на представена богата информация, са аргументирани вижданията на автора по въпроси с основно значение в доктрината и практиката относно паричните задължения. Систематиката в излагането на проблемите следва авторовата концепция за представяне на отделните видове задължения с оглед на предмета, като изключение не прави и представянето на **паричните задължения (Глава Втора, § 3, под-параграф 3-Б, III)**, включващо: изясняване на **понятието за пари** и техните характеристики, **вещноправния режим на паричните знаци**, **парите като официален документ** и **функциите на парите**. След изясняване на спецификите в предмета на паричните задължения, е отделено внимание на

особеностите при изпълнение на паричните задължения и техните характеристики. Използвана е богата аргументация, основана на съществуващите виждания в теорията при излагане на авторската позиция по тези въпроси.

По подобен начин частта от дисертационния труд, посветена на задължението за лихва (Глава Втора, § 3, под-параграф 3-Б, IV), изобилства с **исторически аргументи и препратки**, прави се едно **детайлно сравнение между фигури, които често се смесват**, обогатено с позовавания на по-характерни решения от съдебната практика. След оригиналния опит да бъде изградено единно понятие за лихва (IV, 1), чрез възсъздаването на теоретични възгледи, са представени различни характеристики на изследваното явление (IV, 2) и са поставени редица **проблеми на лихвеното задължение**, очертани чрез прегледа на актуалната съдебна практика – *възникването, определянето на размера на отделните видове лихви – законна, договорна; с императивно определен и със свободно определяем размер; възнаградителна и обезщетителна (санкционна)*. В отделна точка (IV, 5.1) смислово са обособени изложенията, посветени на някои противоречиво решавани в практиката въпроси, като *размера на законната възнаградителна лихва между търговци и възнаградителна лихва при предсрочна изискуемост на кредита, валидността на уговорката за договорна възнаградителна лихва и приложимостта на чл. 26, ал.4 ЗЗД, дължимостта на възнаградителната лихва при условията на чл. 82 ЗЗД*.

По аналогичен начин са представени и някои противоречиво разрешавани въпроси относно **обезщетението по чл. 86 ЗЗД (IV, 5.2: 5.2.1 до 5.2.5) отграничението между мораторна лихва и мораторна неустойка**. Дискутира се се върху възможността *да се уговаря неустойка за забава на парично задължение, респ. допустимо ли е размерът на неустойката да надвишава законовата лихва; върху прекомерността на мораторната неустойка и лихва за забава; върху обезщетението за забава по чл. 86 ЗЗД при неизпълнение на задължение за заплащане на неустойка, респ. на неустойка за забава*; изследвано е *съотношението между чл. 86 ЗЗД и чл. 309а ТЗ*. С тенденция към изчерпателност и всеобхватност, тези въпроси са представени както в контекста на съществуващите виждания в доктрината, така и в светлината на най-новата съдебна практика. Накрая на изложението на тази глава, (респ. на **под-параграф 3-Б, IV, 6**) е изследван нелекият въпрос за **анатоцизма и капитализацията**, като последователно е изградено *единно понятие за анатоцизъм*, предложено е авторовото схващане за **съотношението между анатоцизъм и капитализация**, и в полемичен стил смисловата цялост завършва с нееднозначен отговор на въпроса *при всички видове лихва ли олихвяването на изтекли лихви представлява анатоцизъм*.

ГЛАВА ТРЕТА СЪДЪРЖАНИЕ НА ПРЕСТАЦИЯТА ПРИ МОДАЛИТЕТИ

Глава Трета от дисертационния труд продължава с изложението върху друга голяма група престации, обособени съобразно модалитетите, от които са обусловени възникването или изпълнението им – особеностите на престациите при условните, срочните и задълженията, произтичащи от клауза за тежест, обединени от авторовото виждане. И в трите случая те водят до специфики при съдържанието на престацията. Големият обем и богатството на разглежданата проблематика са другото обстоятелство, с което се съобразил авторът, удачно обособявайки ги в отделна глава.

Престациите при условните, срочните и задълженията, които произтичат от модус – тежест, са разгледани поотделно, в **три самостоятелни** параграфа, като изчерпателно са представени основните виждания в българската и чуждестранната доктрина, а след това са изложени становищата на автора по различни спорни и нееднозначно разрешавани въпроси, свързани с тях. Така, в § 1 след изясняване на понятието за условие и условно задължение и подробно представяне на видовете условни задължения (§ 1, I), е изяснено действието на условието в самостоятелни смислови цялости (§ 1, II). Посочено е, че за нуждите на дисертационния труд и с оглед обвързването на условните задължения с **понятието за правно очакване**, последното може да се определи като състояние, в което субективните права не са изцяло породени, не са „окончателно проявени“ до събъждане на отлагателното условие, респ. до изтичане на срока, **само когато под условие е поставено тяхното възникване** (т.е. те тепърва ще възникнат с изтичане на срока), а не и когато тяхната изискуемост е обусловена от настъпване на срока. В последния случай те са вече възникнали и не се намират в състояние на правно очакване, но очакването да се събдне условието пречи на тяхното упражняване. В частта относно **видовете условия** е формиран изводът, че независимо дали е уговорен срок или не, **положителното условие се счита за несъбъднато, когато стане известно, че събитието няма да настъпи**. Обратно, **отрицателните условия** ще се смятат за събъднали се само когато събитието не се осъществи в уговорения период от време, или със сигурност се установи, че то **въобще няма да се осъществи**.

Аргументирани са авторовите тези относно **правното положение до събъждане на условието и след събъждането на условието**, с оглед на техния ефект. Акцентът е поставен върху *последниците от обратното действие на събъдналото се отлагателно (респ. – прекратително) условие*, особено когато се касае до **прехвърляне правото на собственост**. Обосновано е, че до настъпване на уговореното условие, приобретателят разполага с правата на собственик, включително може да прехвърли придобитото вещно право. Той обаче не може да прехвърля повече права от тези, които самият той притежава. Ето защо, при събъждането на условието отпадат правата и на неговите правоприемници (с изключение на хипотезата по чл. 78 ЗС). Аргументирано е и виждането, според което, ако се установи, че условието няма да се събдне, правата на приобретателя стават окончателни, а вещните права на третите лица, получени от прехвърлителя след първия договор, не могат да възникнат. Последниците при

сбъдването на прекратителното условие са същите както при изтичането на срока – действието на договора се прекратява. Разликата е, че по закон (чл. 25 ЗЗД) сбъдването на прекратителното условие има обратно действие, което представлява законово установена фикция, последицата от което е, че юридически се възстановява положението отпреди сключването на договора. Специално място е обърнато на въпроса за плодовете, които са събрани преди настъпване на прекратителното условие, респективно до настъпване на отлагателното условие.

Вместо заключение е предложено авторовото разбиране относно неприложимостта на условието към определени задължения и разграничаването на някои специфични хипотези на условни задължени, а именно *условие и ипотека; условието (conditio iuris) и продажба на простата надежда (emptio spei)*. Обосновано е, че независимо, че в облигационното право условието като модалитет намира широко приложение, са възможни изключения. В тази част, в контекста на дискусията е разгледано задължението за прехвърляне на собствеността при дарението, което не търпи отлагателно условие (като е възможно обаче да се отложи предаването на владението, на ползването). Коментирани са застъпването в съдебната практика обратно виждане – че дарението може да се сключи под отлагателно или прекратително условие, както и с тежест.

По сходен начин в **§ 2 на Глава Трета са разгледани срочните задължения**, като в структурно отношение е изведено делението на видове срочни задължения според вида на уговорения срок и значението на отделните видове срокове с оглед определянето на падежа, обсъдени са спецификите на отлагателни и прекратителни срокове, на определени и неопределени, но определяеми срокове, изрични и мълчаливи срокове, законни и срокове по милост (*delais de grace*) (**Глава Трета § 2, II**). Обобщение, обхващащо в пълнота и изследване в дълбочина на тази материя в теорията ни липсва, като в случая авторовият теоретичен коментар е съпроводен с проследяване на практическите последици от направените изводи. Направени са някои предварителни уточнения, че срокът поставя началото на изпълнението на задълженията и на упражняване на правата (*dies a quo* – начален срок), но може да има и прекратително действие, а именно - да прекрати определено правоотношение като последица на правната сделка. Обсъдено е мнението, че срокът е клауза от съдържанието на сделката, която поставя изпълнението или прекратяването, с действие за в бъдеще, на породените от сделката правни последици, в зависимост от едно бъдещо сигурно събитие. Допълнено е понятието и са изведени характеристиките на срока, както е изследвано и правното му действие - въпрос, който в по-старата пандектна литература, а дори и след нея, остава спорен. Изяснено е, че класификацията на видовете срочни задължения следва тази на видовете срокове, като при всяко едно от предложените деления на видовете задължения, с оглед на обусловеността му от срока (с цел да бъдат избегнати ненужни повторения, при които веднъж се разглеждат видовете срокове, и втори път – част от тези срокове да се разглеждат в контекста на тематиката за начините на определяне на падежа и времето на изпълнение при срочните задължения), ще се разглеждат паралелно и въпросите за падежа и начина на

изпълнение на конкретния вид задължение. По този начин е изяснена систематиката на подреждането и е обоснован подходът при излагане на отделните смислови цялости.

Самостоятелно са обособени проблемите на изгубването на предимството на срока (§ 2, III), предсрочната изискуемост (§ 2, IV), последиците от настъпването на срока, отграничението на срочните задължения от тези без срок по чл. 69, ал. 1 ЗЗД (§ 2, V).

От съществено значение е изясненото деление на сроковете, а оттам – и на срочните задължения, с оглед на това **в чия полза е уговорен срокът**. Това деление е относимо само по отношение на отлагателните срокове, които определят падежа на дълга и чието настъпване прави вземането, на което задължението съответства, изискуемо. За първи път в правната ни литература детайлно и подробно са разгледани въпросите, които повдига правилото на чл. 84, ал. 1 ЗЗД и на задълженията без срок по чл. 69, ал. 1 ЗЗД. Удачното структуриране на материята в тази част е спомогнало да бъдат избегнати възможните смислови повторения, въпреки наситеното с богата информация изложение. Разгледани са и редица въпроси – обект на противоречиво разрешаване в съдебната практика, като този – действително ли е предсрочното престиране в случаите, когато срокът не е в полза на длъжника и може ли длъжникът да търси обратно даденото. Обсъдено е в тази част и съществуващото в по-старата ни коментарна литература питане, дали ако преждевременното плащане е направено по погрешка (относно срока, относно съществуването на задължение), кредиторът не следва да върне даденото. С оглед на това, че и при действието на ЗЗД (отм.) се е сочело, че връщане не се дължи и при незнание за наличието на срок, се прави изводът, че на тази хипотеза следва да се приравни и изпълнението преди срока поради грешка.

В частта, посветена на изгубване преимуществото на срока, е обсъдена хипотезата, уредена в чл. 60, ал. 2 ЗКИ, според който когато кредитът, или отделни вноски от него не бъдат издължени на договорените дати за плащане, както и в случаите, когато кредитът бъде обявен за предсрочно изискуем поради неплащане в срок на една или повече вноски по кредита, банката може да поиска издаване на заповед за незабавно изпълнение по реда на чл. 418 от Гражданския процесуален кодекс въз основа на извлечение от счетоводните си книги. По силата на чл. 60, ал. 2 от ЗКИ, банката може да поиска издаване на заповед за незабавно изпълнение по реда на чл. 418 ГПК, когато "кредитът бъде обявен за предсрочно изискуем" поради неплащане на една или повече вноски. Изяснено е, че предсрочната изискуемост представлява изменение на договора, което е едно от основанията, предвидени в закона по смисъла на чл. 20а, ал. 2 ЗЗД. То настъпва с волеизявление само на едната от страните, при наличието на две предпоставки: обективният факт на неплащането и упражненото от кредитора право да обяви кредита за предсрочно изискуем. Изложението в тази част на дисертационния труд съдържа и практически коментар по особено актуалния **проблем за обема на дължимото при предсрочна изискуемост**. Разкритикувано е поддържаното в съдебната практика, че при уговорена в договор за заем за потребление предсрочна изискуемост на задължението за връщане на заетата парична сума, настъпва предсрочна изискуемост и на непадежиралите към този момент анюитетни

вноски, включително в частта им за възнаградителни лихви и такси. Обоснована е тезата, че при предсрочната изискуемост кредиторът може да пристъпи към принудително удовлетворяване на цялото си главно вземане, като обаче след този момент се погасява задължението на кредитополучателя да заплаща уговорената възнаградителна лихва и на нейно място се поражда задължение да заплати законната мораторна лихва, респ. мораторна неустойка (в случай че е уговорена такава) върху главното парично задължение и върху изтеклата до този момент възнаградителна лихва.

В заключителната част на тази смислова цялост е разгледано приложното поле на калузата за срок, като е изяснено, че волеизявленията напр. за сключване на брак, осиновяване, припознаване, приемане и отказ от наследство, не могат да бъдат обусловени не само от условие, но и от срок. Специално внимание е отделено на действието на срока при задължения за *date*. Обосновано е, че по арг. от чл. 24, ал. 1 ЗЗД, самият договор поражда вещно - прехвърлително действие, т.е. собствеността преминава върху приобретателя по силата на самия договор и в момента на сключването, без да е нужно да се предаде вещта – задължението за *date* поначало се изпълнява във момента на своето възникване. По взаимно съгласие страните могат да отложат вещния ефект, като това отлагане се постига именно чрез обуславяне изпълнението на задължението за *date* с отлагателен срок. Тук са разгледани и интересните от практическо гледище въпроси – какво ще стане, ако преди да настъпи срокът, длъжникът по задължението за *date* прехвърли обекта в полза на трето лице, като при отговора са диференцирани две хипотези: 1) когато обект на прехвърляне е движимост и 2) когато обект на прехвърляне е недвижим имот.

Последната смислово и структурно обусловена цялост от **Глава Трета**, посветена на предмета на дълга при задължения, обусловени от модалитет, е **§ 3**, в който са разгледани задълженията, произтичащи от клауза за тежест. Обосновано е и авторовото становище относно правната същност на тежестта и е изведено единно понятие за нея (**§ 3, I**). Преди да бъдат дефинирани задълженията, произтичащи от клауза за тежест, на първо място е изяснено какво представлява тежестта. Аргументирана е тезата, според която тежестта създава от една страна задължение за лицето, натоварено с изпълнението ѝ (което в наследственото право може да е само наследник по завещание), респ. - право на лицето, в чиято полза тя е установена, да иска нейното изпълнение. Такова задължение (тежест) може да бъде установено в интерес на самия дарител, респ. завещател, на всяко трето лице или на обществото като цяло, дори в интерес на самия задължен. Пораждането на правните последици на тежестта обаче не е свързано с нейното изпълнение, респ. настъпилото въз основа на приемане на наследството правоприемство не може да се атакува поради неизпълнение на тежестта (така чл. 18 ЗН), но тя създава право в полза на заинтересуваното лице да иска нейното изпълнение.

Направено е разграничение между условието, срока и тежестта като части от случайното съдържание на правните сделки. Обосновано е, че за разлика от условието, тежестта представлява допълнителна уговорка (клауза), с която се възлага определено

юридическо задължение за облагодетелствано от сделката лице. Коментирано е разбирането, че тежестта не обуславя действието на задължението, за разлика от другите два модалитета – срока и условието. Задълженото с тежестта лице може да бъде страна по сделката (каквото е надареният при договора за дарение с тежест) или бенефициер по нея (каквото е заветникът при завета с тежест). Изтъква се, че поради разликата в последиците при неизпълнение, когато има съмнение дали се касае за условие или тежест, завещанието е неясно и действителната воля на завещателя следва да се установи чрез тълкуване по правилото на чл. 20 ЗЗД, като се изхожда от целта на завещанието, обичаите и добросъвестността, и отделените клаузи да се тълкуват във връзката им една с друга и с целия текст на завещанието.

Чрез изследване на вижданията за същността на тежестта в правната ни литература, нейното приложно поле и отграничаването ѝ от сходни фигури, са разгледани някои теоретични и практически въпроси с особена трудност, като **съотношението между уговорката за тежест и косвен завет (§ 3, II), иска за изпълнение на задължението, произтичащо от тежест, и правните средства за защита срещу неизпълнението на задължението, произтичащо от тежестта (§ 3, III)**. Приведени са множество аргументи при изясняване на хипотезата, когато тежестта е в полза на трето лице, в който случай се поставя и въпросът за разликата между нея и завета, инкорпориран в завещателно разпореждане. Чрез обсъждане на разрешения от съдебната практика, е даден отговор на редица въпроси по отношение **възможността да се уговори тежест при: 1) други едностранни сделки**, различни от завещанието, или при **2) други безвъзмездни сделки**, различни от договора за дарение, както и при **3) възмездни правни сделки**. Отделна част от изложението е посветена на **условието за валидност на клаузата за тежест**. Посочено е, че действителността на модуса се определя от общите правила, уредени в чл. 26 и сл. ЗЗД, като по отношение на тежестта се прилага и специалното правило на чл. 42 ЗН и чл. 226 ЗЗД.

Изяснява се, че сделката, сключена при тежест, след приемане поражда незабавно правни последици – безвъзмездно придобиване на имущество. Както останалите модалитети, тежестта също следва да е възможна и непротиворечаща на закона и добрите нрави. В противен случай, тази уговорка е нищожна. Обосновано е и виждането на автора, че допълнително изискване към валидността на модуса може да се открие в случаите, в които тежестта съставлява завет в полза на трето лице, т.е. когато тежестта, обременяваща наследник по завещание или заветник, е установена в полза на трето лице, тя би могла да се яви завет за облагодетелствания от нея, ако отговаря на изискванията за този вид сделки и изискванията за валидност на завета ще следва да се приложат към модуса. Всяка смислова цялост е графично и организационно обособена, като изложението завършва с проблема за **приложимостта на правилата за евикцията**, ако лицата, задължени да изпълнят тежестта – косвен завет, са прехвърлили в изпълнение на дълга си изцяло чужда или обременена с права на трети лица вещ.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА СОЛИДАРНИ И НЕДЕЛИМИ ЗАДЪЛЖЕНИЯ

Последната в структурно отношение е **Глава Четвърта**, където са изследвани **солидарните и неделимите задължения**, като една от най-трудните и контрадикторни теми в облигационното право. Последователно и задълбочено, обособени в самостоятелни смислови цялости, са изследвани първо проблемите на солидарните задължения (§1), а след това на неделимите (§2).

Изяснено е, че в рамките на едно облигационно отношение могат да участват няколко лица било на активната или на пасивната страна, например няколко купувачи по един договор за покупко-продажба, или продавачи-съпрузи, прехвърлящи на други двама съпрузи имот, притежаван от продавачите в режим на СИО. Или по реален договор за заем, две или повече лица получават паричната сума общо, без да се разграничава каква част поема всяко едно от тях, и независимо от това, на кое от тези лица тя е предадена фактически. В тези случаи на множество на длъжниците и/или на кредиторите, се поставя въпросът дали задължението е поето общо от длъжниците или всеки от тях дължи определена част от сумата в полза на кредитора, респ. дали всеки отделен кредитор, или само всички заедно могат да претендират дължимото им се.

В **параграф Първи** се съдържа изобилстващо откъм информация и силно дискуссионно изложение, в което е обхваната сложната проблематика на солидарните задължения. Посредством исторически и сравнително-правни аргументи е направен опит за изясняване на правна същност на солидарните задължения и тяхното действие, като това е сторено въз основа на детайлно изследване на най-сериозните разногласия в европейската и българската доктрина и практика, свързани със солидарността като усложнение на дълга от гледище на субектите (§1, I). Изведено е определение за солидарните задължения като такива, при които една, по естеството си делима престация, се дължи по такъв начин, че кредиторът може да я иска изцяло от всеки от длъжниците, но изпълнението от страна на един от тях погасява дълга и освобождава останалите.

В опит да се изясни **правната същност на солидарността** е разсъждавано върху двете основни теоретични контрадикции: дали облигационното отношение е едно, с едно право на вземане (т.е. при една-единна (и единствена) дължима престация, а не множество различни, които съвпадат само по своя предмет), отправено към неколцина длъжника, или са налице множество облигационни връзки, снабдени със съответните искиове (т.е., че при солидарността между кредиторите или длъжниците възникват самостоятелни правоотношения, със самостоятелни и отделни престации – предмет на поетите задължения). Голяма част от изложеното в тази част на дисертационния труд е основано на историческото развитие на института на солидарността, последван от представяне на съществуващите в доктрината становища относно същността на солидарните задължения и опит за формиране на самостоятелна авторска теза по въпроса. Формирани са редица междинни изводи въз основа на критичен анализ на някои от по-известните теории, изясняващи правната същност на солидарността.

Следвана е традиционната систематика при представяне материята на солидарните задължения, като на първо място е поставено изложението, касаещо **активната солидарност (§1, II)**. Предложено е определение на понятието за активна солидарност, изследвани са подробно възможните ѝ източници (вкл. въпроса дали такъв източник могат да бъдат едностранните сделки). Преосмислени са редица примери, сочени в по-старата правна книжнина като възможни източници на активна солидарност – завещанието, респективно възможността с последващо съглашение между стария и новия кредитор да се уговори активна солидарност на вземането съществуващо в полза на първоначалния. Изяснено е, че при активната солидарност двама или повече кредитори могат да искат и да получат изпълнение от длъжника на целия дълг, като направеното изпълнение освобождава длъжника спрямо останалите кредитори. Приема се, че активна е солидарността, при която е уговорено една престация да се дължи по такъв начин, щото всеки един от множеството кредитори има право да иска цялото, но еднократното изпълнение да погасява целия дълг на длъжника, но и респективно длъжникът/длъжниците могат да престоират на всеки един от солидарните съкредитори. Уредбата на института е изследвана и сравнително-правен план.

След правната същност на активната солидарност, са обсъдени процесуалните и материално правните последици и последиците, най-вече в процесуален аспект, до които прилагането на възприетото би довело, с оглед нейното действие. Част от изложението разглежда хипотези на активна солидарност в съдебната практика и в изпълнителното производство.

Логически подчинено на концепцията на автора при представяне института на солидарните задължения, е последващото изложение посветено на **пасивната солидарност**. В тази част е направен анализ на генезиса, историческото развитие и сравнително-правните разрешения относно правната същност на пасивната солидарност, който анализ е използван като необходима предпоставка за критично осмисляне на вижданията на изказаните в българската и чуждестранна доктрина виждания.

В тази смислова цялост е изследван въпросът за източниците на солидарните задължения, като в систематичен план разграничението между възможните източници на пасивна и на активна солидарност не е проведен общо, в един раздел на този параграф, а на съответните места при излагане на проблема – веднъж за активната, и втори път за пасивната солидарност. Изяснено е, че солидарни задължения, по аргумент от чл. 121 ЗЗД, могат да възникнат по силата на правна сделка или по разпореждане на закона, като последният е източник само на пасивната солидарност. Разсъждава се върху въпроса дали източник на пасивна солидарност може да бъде завещателно разпореждане, в което е изразена воля, че се запазва съществуващата пасивна солидарността на един дълг, като по този начин наследниците по закон да бъдат „задължени“ от наследодателя да отговарят солидарно, респективно може ли със завещанието да бъде посочено, че конкретно задължение следва да се дължи общо от наследниците в полза на кредитора по него.

Коментирана е проблематиката и особеностите на **пасивната солидарност, основана на правилото на чл. 304 ТЗ**, като са изложени авторовите виждания относно тълкуването и прилагането на това правило в хипотезата на т.нар. презумптивни търговски сделки. При разглеждане на въпроса за пасивната солидарност са обсъдени редица излагани в съдебната практика разрешения.

След изследване на източниците на пасивната солидарност, в **§1, III. 2.1.** е направено едно значително по обем и обстоятелственост изложение относно действието на пасивната солидарност, като последователно са разгледани: обективното действие на солидарността – факти с абсолютно действие, относителното ѝ действие и юридически факти със смесено действие. Изяснено е, че с оглед на действието им при условията на пасивната солидарност, може да се говори за три вида юридически факти: 1) факти с абсолютно действие за всички солидарни длъжници – това са по съществото си изчерпателно посочени от законодателя случаи, в които конкретен юридически факт, който настъпва с оглед на едно (или повече) от солидарните задължения, поражда едно и също действие за всички солидарни длъжници; 2) факти с относително (индивидуално) действие – това са по съществото си юридически факти, които засягат едно или няколко от задълженията (осъществяват се по отношение на един или повече от солидарните длъжници), но не оказват въздействие върху останалите длъжници и 3) факти със смесено действие – такива, които по начало трябва да имат абсолютно действие, но с оглед на особеностите им, законът ограничава действието им само до някои от длъжниците или кредиторът има право да ограничи абсолютното действие на тези факти за някои от длъжниците.

Изложението в тази му част е изградено върху близък паралел и рефериране към разпоредбите на ЗЗД от 1892 г., като заедно с това се проследяват разрешенията в основните правни системи. Критичното е обсъдена и наличната съдебна практика по действието на солидарността и на тяхна основа са изложени становищата на автора по разглежданите въпроси. Коментирани са редица процесуални усложнения. Изяснено е, че не само предявяването на иск срещу един от солидарните длъжници (чл. 122, ал. 2 ЗЗД), и постановеното по такъв иск решение е факт с относително действие, незасягащо правата на кредитора срещу останалите съдължници. То не обвързва останалите солидарни длъжници и не формира СПН по отношение на тях, съответно – няма изпълнителна сила – изводи, които са убедително подкрепени с примери от най-новата задължителна съдебна практика, където също трайно се приема, че съдебно решение срещу един от солидарно отговорните длъжници няма сила на присъдено нещо срещу останалите. Обосновано е виждането, че по същата причина и неучаствалият в делото солидарен длъжник не може да иска отмяна на влязлото в сила решение между кредитора и друг солидарен длъжник.

В тази част от дисертационния труд е проследена спецификата на солидарните задължение в рамките на изпълнителния процес. Изследвани са хипотези от особено практическо значение, като тази при която един от солидарните длъжници е внесъл процент от вземанията по предявените срещу него изпълнителни листове и се е задължил писмено да внася на съдебния изпълнител и всеки месец определен процент, в който случай изпълнението се спира само спрямо него. Изяснено е, че спирането на

изпълнението не лишава вискателя от правото и възможността да насочи изпълнението срещу останалите солидарни длъжници по същите изпълнителни листове. Това правило се извежда от разпоредбата на чл. 122 ЗЗД, от която се извежда, че правата на кредитора (вискателя) са независими по отношение на всеки длъжник и той може да предпочете да се удовлетвори от всеки един от солидарните длъжници. Разсъждавано е и по повод друго изключение от общите правила на изпълнителния процес, а именно когато вискателят се присъединява към дело, в което изпълнението е предприето срещу солидарни длъжници.

По повод изследването на юридическите факти със смесено действия, са направени някои изводи за действието на заместването в дълга на само един солидарен длъжник, новацията, опрощаването, а така и опрощаването на солидарността – институт, който е бил уреден в чл. 100 от ЗЗД (отм.). Според този текст *кредиторът, който се съгласи да се раздели дълга във полза на одного отъ съдлъжниците, не изгубва своето право за солидаренъ искъ противъ другите за цялото вземане*“. Ако кредиторът заяви, че се отказва от солидарността в полза на един или няколко от солидарните длъжници, в този случай той ще може да търси от лицето, чиято солидарност е опростил, само онова, което последният дължи във вътрешните отношения с останалите солидарни длъжници. По този повод обект на изследване в дисертационния труд е въпроса какво остава да дължат останалите солидарни длъжници при опрощаване на солидарността по отношение на един от тях. Изложени са редица становища, поддържани в по-старата коментарна литература, като те са подложени на критично преосмисляне.

Следвайки традицията в доктрината, пасивната солидарност е отграничена от фигурата на т.нар. „**несъщинска солидарност**“. На нея е посветен отделен раздел в този параграф. Представени са в критичен аспект съществуващите в теорията и съдебната практика виждания за правната същност и последици на несъщинската солидарност, след което е изразена тезата на автора, че понятието несъщинската солидарност служи за обозначаване на случаите, в които в полза на едно лице – кредитор, по силата на специални законови разпоредби, се създава възможността да претендира своето вземане, възникнало срещу определено лице (както е при деликта) и от други лица – от възложителя на работата, респективно от застрахователя. Обосновава се, че по същество при несъщинската солидарност се разширява кръгът от лица, от които може да се претендира това вземане, което е така само заради наличието на специален законов текст, създаващ възможност от тях да се търси това, което се дължи от определено лице, но само в изрично признати от закона случаи (напр. чл. 226 КЗ, когато едно вземане възникнало срещу конкретно лице, може да се претендира и от друго). Последица от специфичната връзка, която несъщинската солидарност поражда е, че изпълнението от единия прави неоснователна претенцията срещу другия/останалите. Виждането на автора е доказано чрез изследване на практическите последици на формулираната от него теза за несъщинската солидарност в три от най-значимите примери за несъщинска солидарност: тази по чл. 49 ЗЗД, несъщинската солидарност между деликвентата и застрахователя на неговата гражданска отговорност и специфичната „солидарна отговорност“ на съдружниците в събирателното дружество.

В самостоятелна смислова част е разкритикувано виждането, според което в хипотезата на чл. 49 ЗЗД е налице същинска солидарна отговорност (в този смисъл Постановление на Пленума на ВС № 7 от 1958 г., където е прието изрично, че пострадалият има възможност да предяви иска за обезщетението солидарно срещу непосредствения извършител и лицето, което му е възложило работата, или по избор срещу един от тях. В частта посветена на несъщинската солидарност, която възниква между деликвента и застрахователя на неговата гражданска отговорност подробно са обсъдени редица проблеми в съдебната практика, включително разрешенията, възприети в най-новата тълкувателна практика (напр. Тълкувателно решение № 2 от 6.06.2012 г. по тълк. д. № 1/2010 г., ОСТК на ВКС). Аргументирано е виждането, че правото на обезщетение срещу деликвента и прекия иск, при отсъствието на изрична законова разпоредба, уреждаща поредността или връзката помежду им в съотношение на кумулативност, евентуалност или солидарност, съществуват успоредно, като конкуриращи се, а не като взаимно изключващи се. Те принадлежат на едно лице и възникват едновременно, с общи елементи във фактическия състав, който ги поражда, макар на различни основания, и се погасяват в един и същи момент. В изложението са разгледани и проблеми, по които липсва еднозначно произнасяне в съдебната практика – дали следва в производството по пряк иск с правно основание по чл. 226, ал. 1 КЗ, обемът на отговорността на застрахователя да се ограничава до размера на присъденото обезщетение по уважен иск по чл. 45 ЗЗД срещу делинквента, каква е връзката между размерите на дължимото обезщетение, ако по отношение на един от двамата неистински солидарни длъжници е налице съдебно решение, в което се съдържа произнасяне по размера на дължимото.

По повод уредената в разпоредбата на чл. 88 ТЗ отговорност авторът обосновава разбирането, че и тук става дума за несъщинска солидарност, като становището е формирано по повод критичното преосмисляне на изказаните в доктрината виждания. Аргументирано е виждането, че в хипотезата на чл. 88 ТЗ кредиторът може да претендира реално изпълнение на онова, което събирателното дружество дължи и това следва от обстоятелството, че в случая е налице неистинска солидарност и вземането на кредитора е едно - единствено и то е насочено към дружеството. Поради наличието на изричната законова разпоредба на чл. 88 ТЗ и за по-голяма обезпеченост на кредитора, същото вземане може да се претендира и срещу лица – недлъжници по него – съдружниците. Прието е, че по причина, че вземането е едно и дългът е един, се явява безсмислено поставяното в доктрината питане дали една и съща престация се дължи от събирателното дружество и от съдружниците. Разсъждавано е и по повод на редица процесуални проблеми, до които прилагането на текста на чл. 88 ТЗ може да доведе: характера на другарството; действието на погасяването на дълга чрез способности, различни от точното изпълнение; въпросът за наличието или отсъствието на регресни права; действието на осъдителното решение, което би дало възможност за издаване на изпълнителен лист, но само срещу страните в процеса – в случая ответниците – съдружници, но не и срещу самото дружество. Изяснено е, че ако искът е бил насочен само срещу събирателното дружество, осъдителното решение по него, респ. издаденият срещу него изпълнителен лист не е противопоставим на съдружниците в дружеството и

не съставлява годно изпълнително основание срещу тях. За да може изпълнението да се насочи както срещу събирателното дружество, така и срещу съдружник, те следва да са били ответници в процеса, по който е постановено съдебното решение, въз основа на което е издаден изпълнителен лист.

Преход към следващата смислова цялост - § 2 в рамките на **Глава Четвърта** е направен чрез едно необходимо разграничение между солидарните и неделимите задължения, което е удачно чисто методологически, т.к. по този начин се гарантира единството на смисъла и свързаността на отделните части. В съдържателно отношение тази последна част от дисертационния труд дава отговор на въпросите кои задължения са неделими, какви са източниците на неделимостта и какво е действието и правните последици на неделимите задължения, определяни като една от най-сложните и неизяснени материи в облигационното право.

По подобие на представянето на солидарните задължения, в **параграф 2 на Глава Четвърта** авторът е изложил исторически бележки върху доктрината на неделимостта и сравнителноправен преглед върху уредбата на неделимите задължения. Отчетено е, че в исторически план за първи път във Франция през XVI век се прави опит за създаване на единна, цялостна доктрина върху неделимите задължения, като най-задълбоченото съчинение, посветено на неделимите задължения „**Extrictio labyrinthi dividui et individui**“ от онова време е дело на видния френски юрист Dumoulin. За това учение в българската доктрина се твърди, че то е било трудно разбираемо дори и за съвременниците на Dumoulin, и като че ли, вместо да даде разрешения за проблемите, които неделимите задължения създават, само добавя такива. Голяма част от аргументацията на автора е основана на разпоредби от ЗЗД (отм.) особено тези, които уреждат видовете неделими задължения. Обсъдени са критично съществуващите при действието на чл. 107, ал. 1 ЗЗД (отм.) становища, че неделимостта намира приложение само при отношенията с множество кредитори и длъжници, според което няма смисъл да се говори за неделимост само при един длъжник и един кредитор. По повод на това, дали може да има неделимост при наличието само на един длъжник и на един кредитор, се изказва и виждането, че интерес от различаването на делимите от неделимите задължения, се наблюдава само в два случая: 1) когато задължението е поето без уговорка за солидарност от няколко съдължника и 2) когато длъжникът или кредиторът умре и остави няколко наследника.

В подобен смисъл се обосновава, че въпросът за неделимите задължения възниква там, където кредиторът има няколко длъжника, защото при един длъжник и един кредитор, по арг. от чл. 151 ЗЗД-отм. (почти аналогичен на чл. 66 от сега действащия ЗЗД), длъжникът следва да изпълнява, все едно, че задължението е неделимо, т.к. кредиторът не може да бъде принуден да приеме изпълнение на части, дори и престацията да е делима. В тази връзка авторът изказва разбирането, че разликата между правилото на чл. 66 ЗЗД и неделимостта на дълга е, че доколкото чл. 66 ЗЗД урежда изпълнението и дава възможност на кредитора да откаже предложеното му частично изпълнение, тъй като е уредено в интерес на кредитора, то последният може да се откаже от така дадената му защита и да приеме изпълнението на части. За сравнение, когато дългът е неделим, кредиторът дори и да иска, не може да приеме

изпълнение на части, тъй като частичното изпълнение е невъзможно, а не защото правилата за неделими задължения не се прилагат в тази хипотеза.

Пояснено е, че изграждането на единно понятие за неделимите задължения, по необходимост предполага отграничаването им от делимите задължения, както и изясняване на видовете неделими задължения, доколкото от спецификите и характеристиките на видовете неделимост, които правната теория извежда, може да се направи опит за достигане до единно понятие за неделимост на задължението въобще. В началото на самостоятелна смислова цялост посветена на делимите и неделимите задължения (§2, III, 1) е изяснено, че законът само по общ и абстрактен начин очертава „причините“ за неделимостта на дълга: волята на страните или естеството на престацията, както и сочи някои от последиците на неделимостта (невъзможност да се простира на части, необходимост дължимото по неделим дълг да се простира общо на всички кредитори при наличие на повече от един кредитор, съхраняване неделимостта по отношение на наследниците на длъжник по неделимо задължение – вж. така чл. 128 и чл. 129 ЗЗД).

В §2 III, 2 на Глава Четвърта са разгледани детайлно три вида неделимост при задълженията (или по-точно – три степени при неделимостта), за които теорията говори. Обърнато е внимание върху съществуващото смесване между **делими и неделими (в смисъла на поделеми) обекти на гражданското правоотношение и делими и неделими задължения**, което се наблюдава и в редица примери, сочени за неделим по своето естество престации. Оспорени са сочените в учебната литература като пример за неделимост, с оглед естеството на предмета на дълга, задължения за предаване на животно, домакински съд или друга неделима вещ. Особено внимание е отделено на проблема за **неделимостта на задължението за даге и на това за фактическо предаване на определена вещ (§2, 2.1.1.)**, като е направен задълбочен анализ на възможните хипотези на договорна неделимост и такава, основана на волята на страните, когато се касае за прехвърляне на право на собственост и/или ограничено вещно право.

Подложено е на критика поддържаното в по-старата коментарна литература виждане, според което неделими са само онези задължения, които имат за предмет **неделими (т.е. неподлеми) вещи**. Посочено е, че навярно отчасти на това се дължи и допусканото смесване между неделимостта на вещите, в смисъл на тяхната фактическа (материална, физическа) неподлемиост, с неделимостта на задължението, която произтича от естеството на престацията. Смесване, което довежда до вече посочените обобщения, че задължението за предметна престация е неделимо по своето естество, ако самата вещ е неделима. Критиката е основана на разбирането на автора, че предмет на дълг, по повод действия с определена вещ, могат да бъдат или материални действия, свързани с конкретна вещ (напр. предаване на вещта по договор за покупко-продажба), в който случай, съгласно възприетото в дисертационния труд дефиниране на понятието престация, нейно съдържание биха били действията на длъжника по предаване на вещта, които се материализират с резултат, различен от тях – самото предаване. Или тази престация да се изразява в действия по прехвърляне на права (вещни и/или

облигационни) по отношение на вещта, в който случай предмет на дълга са действията по прехвърляне на самото право, но самата вещ не е предмет на дълга.

Обосновано е, че примерите, давани в доктрината, при които неделимостта на дълга се отъждествява с неподеляемостта на вещ, всъщност касаят задължението за материално предаване на неделима вещ, а не задължението за *dare*, което, с известни изключения, е делимо. Изхождайки от това гледище, в труда се разсъждава дали и в кои случаи задължението за предаване на определена вещ може да е делимо или неделимо, с оглед на материалната/физическа поделяемост на съответната вещ. Като допълнителен аргумент в тази насока е наведено това, че терминът *dare* в правотехнически смисъл означава прехвърляне на право на собственост (*dominium*) върху една вещ или друго вещно право, но не и задължение за материално предаване на вещта.

В полемичен план е оспорено обосноваването на неделимостта на задължението, що се отнася до учредяване на ипотечно и сервитутно право (**Глава Четвърта, §2 III, 2.1.1.1 и 2.1.1.2**), като от една страна е изяснено, че става дума за неделими права (а не задължения), а от друга е предложена авторовата концепция за вида и последиците на тази неделимост. Разгледана е и сред видовете неделимост т.нар. „*неделимост в изпълнението*“ („*individuitas solutio*“), неуредена в действащото ни право, но намирала регламентация в чл. 110 ЗЗД (отм.).

Като хипотези на задължения, чиято неделимост произтича от естеството на престацията, са разгледани и тези за бездействие. Част от изложението е посветено на съществуващото в по-старата коментарна литература виждане за неделимост в изпълнението, което като вид неделимост не засяга нито задължението, нито произтичащия от него иск, но се състои във вредата, която произтича за кредитора от разделяне на плащането. В тази връзка се обосновава, че това, което характеризира неделимостта в изпълнението е, че задължението, макар и делимо (т. е. касае се за категория, относима само към поначало делимите престации, а не и към тези, чиято неделимост се основава на естеството на предмета на дълга), по причина изричното или предполагаемо намерение на страните, не може да бъде изпълнено на части без съгласието на длъжника.

В §2, IV е посочено, че действието на неделимите задължения и тяхната правна същност, по подобие на солидарните, може да бъде обяснено с оглед на това дали се касае до едно задължение и едно правоотношение или до множество такива правоотношения, респ. дългове. Изтъква се, че почти никъде в българската доктрина не се обръща внимание на този въпрос, като опитите за изясняване същността на неделимите задължения се основават само на неделимостта на престацията и се свеждат единствено до посочване на двете съществени последици на неделимостта: невъзможността да се изпълни на части (чл.129, ал.1 ЗЗД) и съхраняването на неделимия характер на дълга по отношение на наследниците на длъжника (чл.128, ал.2 ЗЗД).

Тези разсъждения са последвани от извеждане на единно понятие за неделимите задължения (**Глава Четвърта, §2, III**), посредством поставяне на редица

противоречиво разрешавани питання, като напр. как следва да се разбира невъзможността за престиране на части, и най - вече, какви са последиците от такава невъзможност за частично престиране при задължения, при които неделимостта се основава на волята на страните; предвиденото запазване на неделимостта само към наследниците на длъжника ли се отнася или и към наследниците на кредитора. При разглеждането на тези проблеми, е изложено становището на автора по тях в контекста на разсъжденията върху традиционно сочените последици на неделимостта: запазване неделимия характер на задължението по отношение наследниците на длъжника, задължение за общо престиране в полза на всички кредитори по неделим дълг.

Особено място в изложението (**Глава Четвърта, §2, V**) е отделено на правните последици от неизпълнение на неделимо задължение и на възможността един от няколко кредитори да претендира сам реално изпълнение, както и на възможността да се иска изпълнение на неделимия дълг от всеки един от длъжниците (**§2, V, 4**), действието на погасителната давност и неизпълнението поради субективна невъзможност на дължимата престация (**§2, V, 5**), последиците от неизпълнение на неделим дълг, за което отговаря само един от длъжниците (**§2, V, 6**).

Обосновани са някои авторови възгледи, като този че при неделимост, основана на намерението на страните, единственият смисъл на невъзможността да се изпълни частично, е невъзможността на кредитора да приеме изпълнение на части, както и невъзможност на длъжника да престира частично. Само такава обяснение може да бъде дадено на невъзможността да се изпълни на части в случаите, когато неделимостта не произтича от естеството на престацията, а от намерението на страните. Формиран е изводът, че когато неделимостта на дълга следва от намерението на страните, не се касае до обективна невъзможност да се престира на части, защото самата престация е материално или мислено делима, но интересът на кредитора няма да бъде удовлетворен от частично престиране, което в тези случаи ще се третира като пълно неизпълнение.

В заключителната **част VI от параграф Втори на Глава Четвърта** са разгледани особеностите на неделимото задължение задължението за издръжка и гледане. Обсъдена е критично значителна част от съществуващата съдебна практика (вкл. ТР. 30-81-ОСГК, ВС и ТР. № 6/2012 г. на ОСГК, ВКС), в която се съдържа произнасяне по отношение на неделимия характер на задължението за издръжка и гледане. Разгледани са различни хипотези на множество субекти на пасивната и на активната страна при поемане на задължение за издръжка и гледане, като е обосновано дали се касае до неделимост, основана на естеството на престацията или до договорно уговорена неделимост.

В ЗАКЛЮЧЕНИЕТО се обобщават резултатите от изследването и се посочват научните приноси в работата, без да бъдат преповтаряни основните тези и заключения, до които авторът закономерно достига при продължителната работа над дисертационния труд.

БИБЛИОГРАФСКА СПРАВКА включваща цитирани в дисертационния труд 184 заглавия, от които 50 на английски, френски, немски, руски, италиански и гръцки.

III. ПО-ВАЖНИ НАУЧНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Приноси с общ характер:

Дисертационният труд е насочен към решаване на големи научни и научно-приложни проблеми, като предлага оригинална систематизация на водещите тези в класическата и съвременната доктрина с отчитане на по-новите разрешения в съдебната практика, съчетани с оригинални авторски тези. Това придава несъмнен приносен характер на труда. Изследвани са широк кръг централни за облигационното право въпроси, свързани с престацията, което само по себе си би могло да се приеме като значим принос в научното осмисляне на този клон на частното право, а от друга страна - ще даде повод за нови дискусии и развитие на възгледите въз основа на достигнатите в нея разрешения и обобщения.

Съчинението представя становища, осмислени от многогодишни съмнения, някои от които споделени вече от автора в научната литература под формата на научни статии, които становища са доразвити и удачно приобщени към избраната тема.

Теоретичните коментари навсякъде са съпроводени с проследяване на практическите последици от направените изводи, като детайлно е анализирана относимата задължителна съдебна практика.

Като научен принос може да се посочи и особеният поглед към теоретичните и правоприложни проблеми на облигационното право – чрез централното ядро на облигацията – престацията. Обобщено изследване от тази гледна точка досега не е реализирано у нас, а доколкото ми е известно – и в познатата ми чуждестранна литература, където фокусът е насочен върху определен вид престации.

Погледът към облигацията през призмата на престацията дава възможност да се внесе собствена критика върху отделни становища, попадащи в предмета на изследването. При това анализът на чуждите тези, дори да води до извод, който някой може се въздържи да сподели, има самостоятелно приносно значение.

Като конкретни приноси следва (неизчерпателно) да бъдат изтъкнати:

Като резултат от пречупване проблематиката на облигационното право през един различен, оригинален зрителен спектър – този на престацията, е проведено най-напред **разграничение между понятията обект и предмет на облигационното правоотношение**, на което би следвало да се признае приносен характер (стр.16 -17)

Направен е нов прочит на проблема за имуществения и неимуществения интерес на кредитора, като предпоставка за валидност на договора (с. 31 – 43).

Принос за правната наука, вкл. за общата теория на правото, е оригиналното разбиране за съотношението между претенция, притезание и право на иск – твърде спорни в цивилистичната доктрина понятия. С нови аргументи е обоснован изводът, че абсолютните права са непритезателни, на тях не съответства насрещно правно задължение, но защитата им става чрез ново притезателно право (с. 37-38). Новообоснована е и тезата, че до нарушаването им, абсолютните права не се развиват като съдържание на т.нар. абсолютни правоотношения, а в контекста на правната

връзка, при която на правоимащия не противостои нито определено лице, нито неопределен кръг от задължени лица.

Приносен характер имат и изказаните възгледи за конкуренцията на притезания (Глава Първа, §2, IV)

Изследвани са съществуващите в литературата класификации на видовете престации. Направена е критика на тяхната недостатъчността и липсата на систематизация. Предложена е изцяло нова, детайлна класификация посредством различни критерии, въз основа на която е построена цялата работа. Предлаганите нови класификационни критерии относно видовете престации (с. 131- 133) имат своето основание в характеристиките на отделните видове престации и са в състояние да внесат една по-ясна систематика сред тях.

Направен е опит за изчерпване на всички елементи от предложената класификация на видовете престации, което придава пълнота на работата.

Научна новост представляват и изводи относно съотношенията между понятията „естествено задължение“ – „морален“ и „нравствен дълг“ (с. 65-67). Без съмнение настояването, че са естествени задълженията, а не правата (с. 65) преодолява определено обръкване в по-новата ни литература.

Съществен принос представлява анализът на един нов тип „несъщински“ задължения, определяни с наскоро влезлия и в българския речник термин *Obliegenheiten* (с. 89), който се интерпретира и като „дълг към себе си“. Определено новост представлява опитът за представяне в единно и цялостно изложение на правната същност, изказваните (предимно в немската) доктрина виждания за последиците от неизпълнението на задълженията от типа *Obliegenheiten*. Направените по този повод изводи, а именно, че става дума за задължение, чиято санкционна гарантираност изключва възможността да се иска изпълнение от задълженото лице, но неизпълнението му дава на тази страна предимство, влошавайки положението на неизпълнителя, дава да се разбере, че явлението не е непознато на българското законодателство, макар не дефинирано по този начин.

Принос съставлява и изричното интерпретиране на задължението на купувача да получи вещта (чл. 200, ал. 1 ЗЗД) и на задължението на възложителя да приеме изпълнението (чл. 264 ЗЗД) като несъщински задължения, които водят до двойна забава – и на длъжника и на кредитора. Полемизира се с тезата, че продавачът има иск за реално изпълнение на това задължение, иск, който правилото и последиците на чл. 97 ЗЗД правят излишен, а правилата на чл. 526 – 527 ГПК – по-скоро неефективен.

Предлаганите нови класификационни критерии относно видовете престации (с. 131- 133) имат своето рационално основание и са в състояние да внесат една по-ясна в сравнение с досега предлаганите, систематика при излагане на въпросите за видовете престации.

С приносен характер е обобщението и особеностите на изпълнението на задължението за *date* в сравнителноправен план и по българското законодателство от гледище на момента на настъпване на прехвърлителния ефект, риска и правилата за противопоставимост.

Самостоятелно изтъкване заслужава изследването на паричните задължения – същността и функциите на парите (с. 214 и сл.) и особено на спорните от две десетилетия проблеми на лихвите (с. 235 и сл.), правилата за ограничаване на размера им (с. 258–261), капитализацията на лихви и анатоцизма (271-277). Определено положителна оценка заслужава и формулираното единно понятие за лихва (с. 241), което преодолява опитите на съдебната практика да разграничава същностно възнаградителните от обезщетителните (мораторните) лихви и да тегли от това определени консеквенции относно неприложимостта на някои нормативни правила към едните или другите.

Приносен момент е виждането на автора относно престацията при договора в полза на трето лице, разглеждането на въпросите относно правното значение на приемането от страна на бенифициера, характера на правото да се приеме или откаже уговореното, както и възприетото в дискусиата по повод допустимостта с договора в полза на трето лице, пряко да се придобият вещни права от бенифициера, категорично се различават от съществуващите становища и също могат да бъдат считани като принос.

Научна новост представляват изводите на автора и тяхната аргументация относно ефектите на съдването на условието (с. 284 – 288 и 302 – 306) и критичния анализ на възгледите относно ефекта на невъзможното или неморално условие (с.289 – 293) и тежест (с. 346 – 348), както и относно ефектите на тежестта (с. 348 – 353).

Изяснени са за пръв път в теорията ни в детайли и особеностите на правилото на чл. 84, ал. 1 ЗЗД, както и на задълженията без срок по чл. 69, ал. 1 ЗЗД.

Като самостоятелен принос следва да бъде посочено изложението относно множеството длъжници и кредитори (с. 354 – 505), проблем, който у нас е разискван основно на ниво учебни курсове и въпреки безспорното му теоретично и практическо значение, е останал встрани от погледа на авторите на монографии и студии, а интерпретирането му в систематичните изложения е видимо лишено от ентузиазъм (може би само с изключение на коментара на Д. Тончев върху ЗЗД-отм.) и белязано от необходимостта за пълнота.

Като научна новост може да се посочи и тезата относно правната същност и последиците на несъщинската солидарност (стр.424), т.к. същата по един съвсем нов начин осмисля проблема в контекста на допускането, че всъщност става дума за една разширена материалноправна легитимация едно и също вземане да се претендира от различни лица, без да се касае до солидарно поет дълг.

Положителна оценка заслужава и самостоятелното изследване, посветено на характера на отговорността на съдружниците в събирателно дружество (стр.434 – 445)

Приносен момент е изследването на действието на неделимите задължения, което е силно negliжирано като материя в съвременните научни трудове и учебна литература, където основно се сочи само, че правилата за солидарните задължения се прилагат съответно към неделимите задължения.

IV. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. **Русчев, И.** Завет и тежест, пряк и косвен завет. - *Практ. право*, **1994**, № 2, 17-20.
2. **Русчев, И.** Завет на чужда вещ. - *Съвр. право*, **1994**, № 1, 30-39.
Също и в: *Собственост и право*, **2001**, № 4, 5-14.
3. **Русчев, И.** По някои въпроси на солидарните задължения. *Норма*, **2013**, № 6.
4. **Русчев, И.** Въпроси на неделимите и солидарните задължения при договора за издръжка и гледане В.: *Сборник „Конкурентноспособност и европейска интеграция“*, *Годишна научна конференция, Бургаски свободен университет, Център по юридически науки*, Бургас, **2005**, с. 25-29.
5. **Русчев, И.** Притезателното субективно право. Претенцията, притезанието и правото на иск. В.: *Сборник в чест на проф. Ж. Сталев, С., Сиби*, **2009**.
6. **Русчев, И.** Договорът в полза на трето лице. - *Собственост и право*, **2010**, № 2. (Библиотека „Облигационно право“, **2010**, № 1, I-XXVIII).
7. **Русчев, И.** Прехвърлимо ли е правното очакване за придобиване на правото на собственост, *Собственост и право*, **2010**, № 6.
8. **Русчев, И.** Договорът за дарение на бъдещо имущество и на чужда вещ, *Собственост и право*, 2010, № 4. Библиотека – Сделки, бр.2, април **2010**, с. I-XXVIII.
9. **Русчев, И.** Въпроси на задължението за лихва в гражданското и търговското право, *Пазар и право*, **1997**, № 5 и № 6.
10. **Русчев, И.** Естествени и нравствени задължения, В.: *Сб. Върховенството на закона – предпоставка за развитие на бизнеса и за икономически растеж. Научни изследвания в памет на проф. д-р Борис Ланджев*, Сборник с доклади от научна конференция, УНСС, Юридически факултет, Алумни клуб на завършилите ЮФ при УНСС, Издателски комплекс – УНСС, С. **2016**, с. 17-26.
11. **Русчев, И.** Спорни въпроси на относителната недействителност на договора по чл. 135 ЗЗД, *Търговско и облигационно право*, **2016** г., кн. 4, с. 88
12. **Русчев, И.** Относно „задължението“ на надарения за издръжка или още веднъж за отменителното основание по чл. 227, ал. 1, б. „в“ ЗЗД, *Съвременно право*, **2016**, № 2